

passiespel, daar een toneeltekst. Die voorstelling is zijn enige zekerheid. Manoel de Oliveira filmt alleen hetgeen hij kent; daarbuiten wil hij niets verzinnen. Laten zien hetgeen vastgelegd is in een tekst (een roman, een toneeltekst, een muziekstuk) of hetgeen vastgelegd is in de voorstelling die de mensen geven van hun leven (de geschiedenis).

Kroniekschrijver

Zijn films hebben niets gemeen met de klassieke transparantie van de fictie die erop gericht is de blik van de toeschouwers te vangen (d.m.v. de werkelijkheidsindruk) en binnen te leiden in een illusoir spektakel dat voor reëel doorgaat. In die zin zijn de films van de Oliveira 'theatraal' te noemen: ze laten de afstand zien tussen de film (de opname) en hetgeen zich voor de camera heeft afgespeeld. Het is dezelfde afstand waarmee het theater werkt. Met dit verschil dat het theater dat de Oliveira voor zijn camera uitvindt onmogelijk op een echte scène te realiseren is (zowel in behandeling van de ruimte, in het acteerstuk als in het organiseren van de tijd). De Oliveira verkent de theatraaliteit van de cinematografie door het realisme van de fictie te weigeren.

Dit is nauw verbonden met de onderwerpen die hij filmt. Hij interesseert zich voor de waanzin van de passies die mensen ertoe bewegen zichzelf te onsceneren in limiet-situaties: bv. het mysterie van de 'moeder-maagd' in *Benilde ou a virgem-mae* (Benilde, maagd en moeder - 1975 naar een stuk van José Régio), het onmogelijke van de absolute liefde in *Amor de perdição* (Noodlottige liefde - 1978 naar een roman van Camilo Castelo Branco) en *Francisca* (1981 naar een roman van Augustina Bessa Luis); of het latente kannibalisme in aristocratische kringen in de burleske *Os Canibais* (1988 - een gezongen film op muziek van João Paes). Eigenlijk is Manoel de Oliveira bezield door dezelfde subversieve geest als Buñuel. Met een ongemeen scherpe humor onderzoekt hij alle dimensies van het absurde, het surreële die alle menselijke ondernemingen kenmerken: o.a. in *A Caça* (De Jacht - kortfilm uit 1963), in de zwarte comédie *O Passado e o presente* (Verleden en heden - 1972 naar een stuk van Vicente Sanchoz) of in zijn meest desoriënterende film *Mon*

Cas (1986) gebaseerd op een stuk van José Régio, een tekst van Samuel Beckett en 'Het Boek van Job'.

De Oliveira beschouwd zichzelf bovenal als kroniekschrijver. Al zijn films vormen een nauwkeurige meditatie van de periode en het milieu waarin ze zich afspelen (een stuk: geschiedenis die telkens nauw verbonden is met die van Portugal): o.a. de realistische schets van het plattelandleven in het sprookje *A Caça* of in het passiespel *O Acto da primavera*, de onzinnigheid en radeloosheid van de kleine burgerij in *O Passado e o presente*, de wreedheid van de XIXe eeuwse aristocratie in *O Canibais*. *Le Soulier de satin* verhaalt de belangrijke kolonisatietochten van Spanje en Portugal in de XVIIe eeuw. Francisca schetst op een precieze wijze de portugese intellectuele milieus (en het dandyisme) in de XIXe eeuw. Waarschijnlijk is de Oliveira, als cineast, één van de belangrijkste kroniekschrijvers die de cinema gekend heeft. De moeilijke kunst de geschiedenis te verbeelden heeft hij op meesterlijke wijze gerealiseerd in zijn voorlaatste film *Non ou a va gloria de mandar* (Nee of de ijdele roem van het bevelen - 1990) waarin hij terugblijkt op de be-

langrijkste Portugese veldslagen die het land en zijn volk gekenmerkt heeft (tussen 139 voor en 1974 na Christus). Met de objectiviteitsdrang die hem al 60 jaar kenmerkt en zijn aanleg om een burleske voorstelling te realiseren, schetst hij de eeuwige strijd van mensen met elkaar. Waarschijnlijk is het met diezelfde ambities, diezelfde subversieve verbeeldingskracht en diezelfde metafysische opvattingen over de mensheid dat hij zich uiteindelijk aan Dante gemeten heeft om de enige echte 'comédie humaine' te filmen: *A Divina Comedia* (3).

Konrad Maquestieau

- (1) Cahiers de Cinéma nr. 328 - eigen vertaling
- (2) Manoel de Oliveira, Editions Dis-Voir, 1988, p. 91
- (3) Naar aanleiding van EuropaLia-Portugal zal er in het najaar een volledige retrospectieve van het filmoeuvre van de Oliveira in het Brusselse filmmuseum gegeven worden. *A Divina Commedia* zal in Brussel zijn première kennen.

Os Canibais
(1988) (Manoel de Oliveira)

